

Hâricî Fırkalar ve İzmirli İsmail Hakkı'nın "Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası" Başlıklı Makalesi

Khariji Sects and Izmirli Ismail Hakki's Article Titled "Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası"

Yusuf Gökalp – Sabri Yılmaz – Ömer Faruk Teber

Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, yusuf.gokalp@manas.edu.kg, <https://orcid.org/0000-0001-7895-1939>

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilimi Dalı Öğretim Üyesi, sabriyilmaz@akdeniz.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-7792-9211>

Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, omerfarukteber@akdeniz.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-312-3802>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	29 Ekim / October 2020
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Aralık / December 2020
Yayın Tarihi – Date Published	30 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu	Ekim – Kasım – Aralık
Pub Date Season	October – November – December

Anf / Cite as: Gökalp, Yusuf-Yılmaz, Sabri-Teber, Ömer Faruk, Hâricî Fırkalar ve İzmirli İsmail Hakkı'nın "Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası" Başlıklı Makalesi/Khariji Sects and Izmirli Ismail Hakki's Article Titled "Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası". tarr: Turkish Academic Research Review, 5 (4), 574-593. doi: 10.30622 tarr.817650.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Hâricî Fırkalar ve İzmirli İsmail Hakkı'nın “Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası” Başlıklı Makalesi

Yusuf Gökalp – Sabri Yılmaz – Ömer Faruk Teber

Özet

İzmirli İsmail Hakkı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde iz bırakan bilginlerden biridir. O, gördüğü hem medrese hem de mektep tedrisatının sağladığı yetkinlikle felsefenin yanısıra dinî ilimlerinin hemen hemen her dalında eser telif etmiştir. Ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde de makaleler yayınlamıştır. En önemli eseri ise *Yeni İlm-i Kelam* başlıklı kitabıdır. Adı geçen eserinde fırka ve mezheplere dair bilgiler veren İzmirli, İbâdiyye Fırkası'na da birkaç cümle ile temas etmiştir. O, *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*'nin otuz yedi, otuz dokuz ve kırkıncı sayılarında İbâdiyye Fırkası hakkında üç parça halinde bir makale yayınlamıştır. Bu makalesinde İzmirli, klasik dönem İslam Mezhepleri Tarihi yazarlarının yaptığı gibi 73 fırka rivayetine dayalı bir tasnife girişmemiştir. Günümüzde varlığını sürdüren İbâdiyye hakkında bilgi vermeden önce Hâricîlerin ortaya çıkışını tasvirî bir yöntemle açıklamış, sonra da onların din anlayışlarını diğer mezheplerle de karşılaştırarak kısaca ortaya koymuştur. Hâricîlerin mümeyyiz vasıflarının tekfir olduğuna dikkat çeken İzmirli, bu tutumlarından dolayı kendi aralarında da sürekli ayrılığa düştüklerini ifade etmiş, neticede katı ve dışlayıcı tutumu terk ederek daha makul bir tavır benimseyen İbâdiyye'nin günümüze kadar yaşadığını vurgulamıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmirli İsmail Hakkı, Yeni İlm-i Kelam, Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi, Hâricîler, İbâdiyye.

Khariji Sects and Izmirli Ismail Hakki's Article Titled “Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası”

Abstract

Ismail Hakki Izmirli is one of the scholars who left a mark during the transition from the Ottoman to the Republic of Turkey. With the competence provided by both the madrasah and the school education, he wrote works in almost every branch of religious sciences as well as philosophy. He also published scientific articles in various magazines and newspapers. His most important work is his book *Yeni İlm-i Kelam/ The new ilm al-kalam*. Giving information about the sects and madhhabs in his work in question, Izmirli also mentioned the İbâdiyye in a few sentences. He published an article in three parts about the İbadiyya sect in the thirty-seven, thirty-nine and fortieth issues of the *Mahfil Mecmuası / the Journal of Mahfil*. In this article, Izmirli did not make a classification based on 73 sects like the Muslim heresiographers of middle age. Before giving information about the İbadiyya sect, which still exists today, he explained the emergence of the Kharijites with a descriptive method, and then briefly presented their understanding of religion by comparing it with other sects. Pointing out that the distinguishing qualities of the Kharijites were excommunication (takfir), Izmirli stated that they constantly

disagreed with each other because of this attitude of theirs, and emphasized that İbadiyya, which ultimately abandoned its strict and exclusionary attitude by adopting instead a more reasonable one, has survived until today.

Keywords: İzmirli İsmail Hakki, The New İlm al-Kalam, The Journal of Mahfil, Kharijites, İbadiyya Sect.

Giriş

Erken dönem fırka ve mezhep hareketlerinin araştırılmasından elde edilen bulgular ile bunların analizlerinin sonucunda tarihe tutulacak projeksiyon, İslam fikir havzasının şekillendiği ortam ve aşamalar hakkında bilgilenmek isteyenlerin önünü aydınlatacaktır. Ehline malum olduğu üzere Haricilik, İslam düşünce tarihinde ilk dönem ortaya çıkıp teşekkül sürecini tamamlayan fırkalardan biridir. İslam Mezhepler Tarihi'nin klasik kaynaklarından Makâlât türü eserlerde Havâric, Muhakkimetu'l-Ûlâ, Râsibiyye gibi farklı isimler ile anılan Hâricilik, İslâm tarihi içerisinde nasları zahiren anlamayı benimseyen, siyasî konularda da şiddet yanlısı görüşlere sahip olan bir fırkadır (Teber, 2014b, 14/1: 293). Hâricilik, tarihi süreçte itikadî bir yapıya kavuşmadan önce bünyesinde temerküz eden bedevî Arap topluluklarının sosyal dokusu üzerinde ortaya çıkmış, teşekkül süreçlerini geçirecek kendi içerisinde çeşitli kollara ayrılması ile hem doktrin olarak hem de siyasal açıdan farklı bir boyut kazanmıştır. Zamanla kendi içerisinde de birçok fırkaya ayrılan Havâric, temel itikadî görüşlerini korumakla birlikte her bir fırka ile müstakil birer yapılanmaya dönüşmüştür. Dinî metinleri okuyuş, anlayış, yorumlayış ve hayata uygulayış tarzı ile sosyal ve siyasî alanda benimsedikleri katı, dışlayıcı ve şiddet eğilimli tavırları açısından Hâriciler, ortaya çıktıkları dönemden itibaren tarih boyunca daima merak, endişe ve korkuyla karışık bir ilgi görmüşlerdir.

İtikadî ve siyasî fırkaların, ortaya çıktıkları çevreden ve zamandan tecrit edilerek anlaşılmasının son derece zor olan dinî ve siyasî muhtevalı sosyal yapılar olduğu bilinen bir husustur. Belirli zümreler içerisinde farklılaşarak ayrılan bu düşünce hareketleri, İslâm'ın siyasî ve itikadî sahadaki düşünce ekolleri olarak tarihteki yerlerini aldıklarından İslam Mezhepler Tarihi akademik çalışmalarında incelenmesi ve çözümlenmesi gerekli birer problem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Belirli düşünceler ya da mezhep kurucusu dediğimiz şahsiyetlerin etrafında teşekkül eden bu ekoller, temelde, insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklanan, doğal örgütlenme çabaları olarak görülmelidir (Onat, 2002, 128). İslâm'ın siyasî, itikadî ve amelî sahadaki düşünce ekolleri diyebileceğimiz mezheplerin, dinin anlaşılma, yorumlanma ve hayata uygulanma biçimi ile ilgili farklılıkların kurumsallaşması sonucu ortaya çıkmış beşerî oluşumlar olduğu dikkate alındığında (Onat, 2002, 236), onların her birinin İslam kültür ve medeniyetine yaptıkları katkı ya da etkiler de fark edilebilecektir.

Her mezhebin mensuplarının kendilerinin tanımlanması ve muhaliflerine yönelik isimlendirmeler ilahî kaynaklı bütün dinlerde görülen mezhep tasavvurlarının genel karakteristiği olagelmıştır. Mezhep ve fikirlerin, tarihsel gelişiminden bahsedilmeksizin öne çıkan temel görüşleri ile değerlendirildiği klasik türden mezhepler tarihi kaynak eserlerinde¹ de mezheplerin tasnifleri ve mezhep

¹ Makâlât türü eserler, Hz. Osman'ın şehâdetinin ardından Müslümanlar arasında meydana gelen olaylar silsilesi sonucu oluşmaya başlayan fırkalar, akabinde ortaya atılan yeni birtakım görüşler ve bu görüşlerin izahı niteliğinde bugün kitapçık diyebileceğimiz

isimleri farklılık gösterebilmektedir (Fığlalı, 1985, 373-375). Bu farklılığın temelini, mezhep ismini kimin ya da kimlerin verdiği, hangi olaya istinaden ismin verildiği gibi bakış açıları belirlemektedir. İtikadî ve siyasî mezhep mensupları tarafından kendilerini nitелеmek ve hüviyetlerini tespit edebilmek için temel görüşlerini de esas alarak yapılan nitelendirmeler ile söz konusu fırkanın muhalifleri tarafından tezyif ve tahkir edici verilen isim ya da tanımlayıcı kavramlar, tarih içerisinde fırkaların tanınmasını sağlayan isimler olabilmektedir. Bütün bu izafî durumlar dikkate alındığında mezhep ve fırka eksenli çalışmalarda her bir kavramın kazandığı yeni anlam, spesifik bir değer taşır hale gelebilmektedir (Büyükkara, 2005, 444).

İlk ortaya çıktıkları sırada da Havâric veya Hâriciyye isimleri kullanılırken "Haricî" kelimesinin müstakil bir fırka ismi olarak kullanılması ve yaygınlaşması fırkanın teşekkül sürecinde hareketin itikadî boyutunun belirginleşmesiyle yerleşik hale gelmiştir Watt, 1981, 22; Yıldız, 1999, 22). "Allah'tan başka hüküm verecek yoktur veya Hüküm ancak Allah'ındır" şeklinde meşhur olan siyasî sloganının tarihte ilk kez kullanıldığı Sıffın Savaşı ve hakem olayı iman-küfür konusunun tartışılmasına zemin hazırladığı gibi Hâricîler adıyla bir fırkanın doğmasına da yol açmıştır (Üzüm, 2009, 37: 108-109). Söz konusu fırka Tahkim olayından sonra, çoğunluğunu ileride Havâric olarak kabul edilen zümre içerisinde yer alan "kur'râ"nın sloganik söylemlerinden dolayı 'Muhakkime" ismi verilmiş ve ileriki dönemlerde birden fazla kola ayrılınca 'Muhakkemetu'l-ülâ' adıyla da anılmaya başlanmıştır (Taberî, 1967, 5: 51; Abdülhamid, 1984, 90).

İslam tarihinde ortaya çıkan her itikadî ve siyasî mezhep örneğinde olduğu gibi Hâricîlerin de bir anda ortaya çıkmadığı, Müslümanlar arasında meydana gelen birtakım olayların fırkanın teşekkülüne yol açtığı tarihsel ve psiko-sosyal bir vakıadır. Tarihi kaynaklar Hâricîliğin ortaya çıkışını, Hz. Ali (ö. 40/661) ile Mu'âviye b. Ebî Sufyân (ö. 60/680) arasında cereyan eden ve Müslümanlar arasında tarihsel bir kırılmaya sebep olan Sıffın Savaşı'na dayandırmaktadır (Abdülhamid, 1984, 67; Minkarî, 1990, 475-480; Fığlalı, 1978, 22: 246-247). Başka bir ifadeyle söz konusu fırkanın doğuşu, hemen hemen bütün tarihçiler tarafından Sıffın Savaşı esnasında meydana gelen hakem olayına bağlanmıştır (Fığlalı, 1997, 16: 169). Muâviye karşısında kazandığı Sıffın Savaşı'nda Tahkîm'i kabul etmesinden sonra Hz. Ali'nin saflarında yer alan Hâricî zümrenin "lâ hükme illallah" yani Hüküm ancak Allah'a aittir ya da Allah'tan başka hakem yoktur, ifadesini slogan haline getirerek Hz. Ali'ye karşı çıkmışlardır (Teber, 2014a, 25). Bununla birlikte Sıffın Savaşı'ndan önce olayın bir takım siyasî, ictimai ve iktisadî arka planının olduğu ve hareketin İslam toplumu içerisinde doğup gelişmesine neden olan faktörlerin bulunduğu da kuşkusuz bilinmektedir (Fığlalı, 2008, 169).

Haricî fırkalar mezhebin teşekkülünden itibaren siyasal ve itikadî konularda ayrılığa düşerek bölünmüşler, temel görüşleri aynı olmakla birlikte farklı adlandırmalar altında çeşitli oluşumlar içerisinde girmişlerdir. İlk önce Nâfi b. Ezrak (ö. 65/685), önderliğinde Emevilere karşı dinî/siyasî tavır sergileyen Haricî grup kaynaklarımızda Ezârika ismini almış ve ayrılmıştır. Ezârika, Haricî fırkalar içerisinde en katı ve tavizsiz hareket eden ve aynı zamanda en çok mensubu bulunan zümredir (Bağdâdî, 1948, 90-94). Hâricîlerden Ziyad b. Asfâr'ın (ö. I./VII. yüzyıl sonları) çevresinde birleşen topluluk da kurucusunun adına nispetle Sufriyye olarak isimlendirilmiştir (Eş'arî, 1950, 1: 112-116). Acârîde fırkası da Abdülkerim b. Acred el-Hanefî'nin (ö. 120/738 [?]) görüşleri etrafında toplanan haricî zümrelerden meydana gelmiştir. İlimli ve mutedil görüşleri ile Sicistan ve Horasan Hâricîlerini

ebatlarda yazılmış eserlerdir. Hariciye, Mürcie, Cehmiyye, Kaderiyye, Mutezile, İbâdiyye ve Şia Makâlât türünün ilk başlatıcıları ve geliştircileri olmuştur.

etrafında toplayan Acâride, Hâriciler arasında en fazla bölünme geçirerek gruplara ayrılan fırka olmuştur (Öz, 2018, 43).

Necdiyye ismiyle de anılan Necedât Fırkası ise adını kurucusu Necde b. Âmir el-Hanefî'den (ö. 72/691 [?]) almıştır. Necde b. Âmir b. Abdullah b. Sa'd el-Hanefî'nin doğum yeri hakkında kaynaklarda kesin bilgi olmamakla birlikte, Yemame'de doğduğu tahmin edilmektedir (Öz, 2006, 32: 484). Onun doğum tarihini ise Belâzûrî (ö. 279/892-93), *Ensâb'ul-Eşrâf*'ta dolaylı şekilde 36/656- 657 olarak verir (Belâzûrî, 1996, 7: 143). Necde b. Âmir'in doğum tarihine dair bu bilgi/rivayet doğru kabul edilecek olursa, onun çocukluk döneminin, Müslümanlar arasında ilk ciddi çalkantılarını yaşadığı Hz. Ali'nin hilafetinin ilk yıllarına denk geldiği söylenebilir (Öz, 2006, 32: 484) Çocukluk dönemiyle ilgili bulunan tek bilgi, arkadaşı Nâfi b. el-Ezrâk ile Mekke'de Abdullah b. Abbas'ın (ö. 68/687-88) derslerine devam ettiği şeklindedir (Akman, 2014, 49).

Haricilik geleneğinin bir parçası olarak teşekkül edip ayrılan Necedât, Necde b. Âmir'den sonra bazı farklı algı ve uygulamalara sahip değişik fırkalar bünyesinde varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bu fırka, Arap Yarımadası'nın kuzey doğusunda Hazar Denizi'nin güneyinden Hindistan'ın doğusuna kadar olan Mekran, Kirman, Sicistan, Horasan ve Kuhistan gibi bölgelerde de varlık göstermiştir.

1- *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi* ve İzmirli İsmail Hakkı

Tâhirülmevlevî (Tahir Olgun) (1877-1951), Ferid Bey (Kam) (ö. 1864-1944) ve Karahisarlı Ahmed Efendi (?-?) tarafından kurulmuş *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi* Zilkade 1338-Ramazan 1344 (Temmuz 1920-Mart 1926) tarihleri arasında ayda bir olmak üzere Arap alfabesi ile toplam 68 sayı yayımlanmıştır. Bu dergi “dinî, ilmî, edebî, içtimaî mecmûa-i İslâmiyye” olarak tanımlandığı halde tarih ve felsefe de dahil olmak üzere çeşitli konularda eleştiri tarzındaki yazılar da yayın politikası içerisinde değerlendirilmiştir (Kahraman, 2003, 27: 333).

Kurucu kadrosundan mütevellit tasavvufî yönün ağır bastığı ve mevlevîleşmiş bir anlayışın hâkim olduğu *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*'nde Tâhirülmevlevî Tahir Olgun, Ferit Kam, Tokâdizâde Şekip (1871-1932), Hüseyin Vassâf (1872-1929) gibi dönemin önde gelen müellifleri makaleler yazmış ve yazı dizileri yayınlamışlardır. Öte yandan Şerâfettin Yaltkaya'nın (1880-1947) felsefî tefrikaları ile Mehmet Ali Aynî'nin (1869-1945) Kur'ân tefsirine dair çeşitli yazıları da derginin nüshalarında yer almıştır.

İzmirli İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti'nin son zamanları ile Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk dönemlerini yaşamış alimlerden birisidir. Dâru'l-Muallimîn-i Âliye'nin ilk talebeleri arasında yer alan İzmirli, bu kurumun Edebiyat bölümünden 1894'te mezun olmuştur. Dinî, siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda ilmî araştırmaları, popüler ve akademik çalışmaları bulunan İzmirli, yazılarında akılcı ve bilimsel bir metot takip etmiştir. Dinî konularda akıl ve nakli birlikte kaynak olarak kabul etmiş, İslâm inanç ve itikadını çeşitli akımlara karşı akli istidlal ile savunmaya çalışmıştır (Hizmetli, 1996, 6). İzmirli İsmail Hakkı, bir felsefeci olmakla birlikte, yaşadığı dönem ve almış olduğu medrese-mektep eğitiminin sağladığı bir yetkinlikle İslam ilimlerinin her dalında kalem oynatmış, hem söz konusu ilim dalları hem de kültür mirasımız için çok değerli 50 civarında eser bırakmıştır. Ayrıca *Darülfunun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *Sebilürreşad*, *Ceride-i İlmiye*, *İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası* gibi dergiler ile *Tasvir*, *İkdam* ve *Ulus* gazetelerinde çok sayıda makalesi yayımlanan İzmirli, hurafelere karşı çıkan, inanç ve düşünceleri incelerken delili esas alarak kabul ettiklerini de reddettiklerini de delile dayandıran, tefekkür ve düşünceye önem veren, dolayısıyla bir otoriteye körü körüne bağlanmayan ve bir mezhep taassubu içerisinde olmayan bir bilginidir. Nitekim

Cumhuriyet döneminde yazdığı, söz konusu anlayışla telif edilen öncü bir eser olarak *Yeni İlm-i Kelam* başlıklı kitabı, bu alanda akademik çalışmalar yapan sonraki nesillerce dikkate alınan vazgeçilmez bir kaynak olmuştur. İzmirli İsmail Hakkı'ya göre Kelam ilmi, iman akidelerini aklı delilleriyle bildiren, Selefin ve Ehl-i Sünnet'in takip ettiği hak yoldan sapan bid'at fırkalarını reddeden bir ilimdir (Baloğlu, 1996, 94-96; Çetinkaya, 2017, 93-96).

Kelam ilminin, tarih boyunca çeşitli düşünce akımlarının görüşlerine karşı tavır alarak geliştiğini, dolayısıyla günümüzde de etkin felsefî ekollerin dikkate alınması gerektiğini düşünen İzmirli, *Yeni İlm-i Kelam* isimli eserinde tarihte iz bırakmış ekoller hakkında kısa bilgi verdikten sonra, "el-Yevm Mevcud Olan Fırkalar/Günümüzde Mevcud Olan Fırkalar" diye bir bahis açmıştır. Burada fırkaların ortaya çıkışın umumî ve hususî olmak üzere iki sebebinin olduğunu belirten İzmirli'ye göre İslam tarihi boyunca süregelen ve değişmez bir unsur olan fikir hürriyeti umumî sebeptir. Hususî sebep ise siyasî ve ilmî olmak üzere ikiye ayrılır: Birincisi, fertlerin ve toplumların haklarını adil kanunlar ile korumayı hedefleyen bir adalet sistemi üzerine inşa edilen İslam siyaseti; ikincisi ise, kendisinin bir ilim ve marifet dini olduğunu vurgulayan İslam dininin ilmî niteliğidir. Bu sebeplerin sonucunda zuhur eden fırkalardan siyasî gaye güdenler varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişler, yalnızca ilmî gayelerle hareket edenler ise varlıklarını sürdürmemişlerdir. Günümüzde varlığını devam ettiren mezhepler Sünnîler, Hâricîler ve Şîîlerdir. Bunların alt kolları Sünnîlerde Eseriyye, Mâtüridiyye, Eş'ariyye, Vahhabiyye, Ahmediyye ve Mehdiyye; Hâricîlerde İbâdiyye ve Yezidiyye; Şîîlerde ise Zeydiyye, İsnâ Aşeriyye, İsmâiliyye ve Mütevâliyye'dir. Şia'dan doğan ve varlığını devam ettiren diğer fırkalar da Nusayriyye, Dürziyye, Gurâbiyye, Şeyhiyye, Keşfiyye, Bâbiyye ve Bahâiyye'dir (İzmirli, 2013, 152-167; Baloğlu, 1996, 102).

Kelam ilmiyle iştigal edenlerin iman akidelerini aklı delilleriyle ortaya koyup, bid'at fırkaları reddedebilmeleri için teşekkül süreçleri, akideleri, siyasal tutumları ve tarihî seyirleri açısından söz konusu fırkaları, iyi tanıyıp topluma tanıtmaları gerektiğinden İzmirli İsmail Hakkı da yaşadığı dönemde varlığını sürdüren fırkalardan biri olan İbâdiyye Fırkası hakkında kısa ve özlü bilgi vermek üzere *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*'nin otuz yedi, otuz dokuz ve kırkıncı sayılarında üç yazı yayınlamıştır. İzmirli'nin İbâdiyye Fırkası hakkında adı geçen derginin farklı sayılarında üç parça halinde yayınladığı makale derli-toplu bir şekilde aşağıdadır.²

2-Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası³

(35. Nüşhadan mâ-ba'd)

Irak'daki (Usûliyye) İsnâaşeriyye'nin usûl-i fıkıh ulemâsı, (Ahbâriyye) de muhaddisini demektir. İsnâaşeriyye'den (Şeyh Ahmed el-Ahsâ'i'nin)⁴ tesis ettiği

² Transliterasyonunu yaptığımız makalede müellifin koymuş olduğu noktalama işaretleri ile vurgulamak üzere kullanılan parantezler muhafaza edilmiştir. Ayrıca müellifin *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*'nin otuz beşinci sayısında yayımlanan Bahâilik hakkındaki yazısının kalan kısmı, (35. Nüşhadan mâ-ba'd) ifadesiyle belirtilerek İbâdiyye Fırkası hakkındaki bu makalenin başında tamamlanmıştır.

³ *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*, İstanbul 1341 (1923), c. IV, sayı: 37, ss. 6-7; sayı: 39, ss. 42-43; sayı: 40, ss. 55. Söz konusu makalenin aslı hali, eklerde görülebilir.

⁴ Ahmed b. Zeyniddîn b. İbrâhim el-Ahsâ el-Bahrânî (ö. 1241/1826). Bkz. Demirci, Mehmet (1989). Ahsâî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. II, s. 177-178.

(Şeyhiye)⁵; (Kâzım er-Reştî)'nin⁶ tesis ettiği (Keşfiye) veya Reştîyye Mezhepleri mutasavvıfe-i İsnâaşeriyye'dendir. (Mirzâ Ali)'nin tesis ettiği Bâbiyye⁷ Mezhebi Şeyhiyye ve Keşfiyye'den mütevellittir. Bâb'dan sonra Bâbiyye, (Hâlîsa), (Kurtiyye), (Ezeliyye), (Bahâiyye) nâmlarıyla dört kola ayrılmış idi. (Bahâiyye Mezhebi), Ezeliyye reisi (Mirzâ Abbas)'ın biraderi (Mirzâ Ali Bâhâ) tarafından vaz' olunmuştur. Gerek Bâbiyye'nin, gerek Bahâiyye'nin Kur'ân-ı Mübîn'e bedel birer kitapları vardır. İsmâiliyye fi'l-asl İmâmiyye'den iken birçok dallara, budaklara ayrılmış idi. (Karâmita, Mübârekiyye), (Mehdiyye), (Bâtıniyye), (Seb'iyye), (Sabbâhiyye), (Musta'liyye) kolları İsmâiliyye'den münşa'ab idi. İçlerinde Ahkâm-ı Şer'iata mu'takad olanlar bulunduğu gibi Ahkâm-ı Şer'iati iptal edenler de vardır. Mehdi-i Muntazar i'tikadı dolayısıyla âlem-i İslâm'da Şark'ta, Garp'ta birtakım mehdiler veya mütemehdiler zuhur etti. El-yevm Hint'te bir (Mehdiyye) fırkası vardır. Bundan başka nüzul-i İsâ aliyhi's-selâma itikat dolayısıyla Hint'teki (Ahmediyye) Fırkası (Mesih-i Hint) namıyla ortaya atılan, kendisini âhir zamanda nüzul edecek olan Hazret-i İsâ tanıtan (Mirzâ Gulâm Ahmet) tarafından tesis olunmuştur. (Bu mezhep kitaplarından biri hakkında Mecmûa'nın bu nüshasında malumat vardır.)

3-Harûrîler⁸ veya Hâricîlerden el-yevm İbâziyye kolu mevcuttur. İbâziyye'nin fıkhi, ulemâsı, fukahâsı, müçtehitleri, kütüb-i müdevveneleri vardır. İbâziyye mezhebi Zengibar'ın mezheb-i resmîsidir. Hicâz'da (Beyâziyye), Afrika'da beşinci mezhep denilen mezhep budur. Şimâlî Afrika'da Harûriyye'den (Sufriyye) kolunun,⁹ Cezîretü'l-Arap'ta (Necedât-ı Âzire) kolunun buldukları da mervîdir. İbâziyye'den mütevellit bir de (Yezidiyye) Fırkası¹⁰ vardır ki, Musul havalisinde sakindir. Fakat İbâziyye'nin gâliyyesindedir.

Harûriyye'nin zuhuru: Hazret-i Ali kerremallâhu vecheh zamanında zuhur eden Siffîn harbi münasebeti ile hakemeyn meselesi tahaddüs etmiş idi. Hazret-i Ali'nin asâkirinden bir kısmı ona razı olmayarak “Lâ hükme illâ lillâh ve li-rasûlihi” diyerek Cenâb-ı Murtazâ'ya karşı gelmişler idi. Böylece ilk defa olarak âlem-i İslâm'da tefrika ve ihtilaâf vukû' buldu. Nehrevân muharebesinde inhizâm-ı küllî ile münhezim olan Hâricîlerin bakiyyetu's-suyûfu etrafa kaçarak kendilerine taraftar bulmuşlar idi. Hâricîler nefislerini fedâ ettiklerinden dolayı kendilerini “Şurât-Fedâkârân” lakabı ile telkîp ettiler.

⁵ Ahmed el-Ahsâî'nin (ö.1241/1826) düşünceleri etrafında teşekkül eden, sonraları Keşfiyye olarak da anılan İmâmî-İsnâaşerî temelli dinî-kelemî ekol. Bkz. Öz, Mustafa (2010). Şeyhiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXIX, s. 84-86.

⁶ Seyyid Kâzım b. Kâsım b. Ahmed b. Habib el-Hüseynî er-Reştî (1793-1843). Şeyhiyye ekolünün önde gelen ikinci şahsiyetidir. Bkz. Zirikli, Hayreddin (1396/1976). *el-A'lâm Kamusu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ*. Beyrut. c. V, s. 215.

⁷ İran'da Mirza Hüseyin Ali (ö.1309/1892) tarafından kurulan ve görüşleri itibariyle İslâm kültürüne dayanmakla beraber İslâm dairesinden çıkmış bulunan bir mezhep. Bkz. Fığlalı, E. Ruhi (1991). Bahâilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. IV, s. 464-468.

⁸ Hazret-i Ali'ye huruç ettiklerinden dolayı kendilerine Hâricî dendiği gibi (Harûrâ) denilen mahalde toplandıklarından kendilerine Harûriyye de denmiş idi. (İzmîrli İsmail Hakkı).

⁹ Sufriyye, adını kurucusu olan Ziyâd b. Asfar'dan alan ilk Haricî firkalardan birisidir. Bkz. Dalkılıç, Mehmet (2009). Sufriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XXXVII, s. 472-473.

¹⁰ Bilgi için bkz. Taşğın, Ahmet (2013). Yezidiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. XLIII, s. 525-527.

Harûriyye'nin maksatları Kur'ân-ı Kerîm'e mu'araza etmek değil, belki zâhiren ve bâtınan Kur'ân-ı Kerîm'e ittibâ' idi. Şu kadar ki; "mukrî" olup, fakih olmadıklarından âyât-ı Kur'âniyye'den âyât-ı Kur'âniyye'nin delâlet etmediği ma'ânîyi anlıyorlar idi. Fıkıh bilmeksizin âyât ve hadîs ile istinbât-ı ahkâma kalkışmak hatâ-yı fâhişe meddî olur idi. Bundan dolayı Harûriyye en ufak bir hadisede dekâyik-ı fetevâyı bilemediklerinden yekdiğerlerini bile tekfîre kadar varırlar idi. Harûriyye, kendi dârlarını Dâr-ı îmân ve hicret, muhaliflerinin dârlarını Dâr-ı Harp addetmekle cemâ'at ile, dâr ile diğerk Müsliminin dârından, cemâ'atından ayrılmışlar idi. Sefk-i dimâ ile, ahz-ı emvâl ile hurûc-ı bi's-sayf ile beyne'l-Müslimîn fitne ihdâs eylemişler idi.¹¹

Harûriyye, hakemeyne râzî olanları tekfîr etmekle bi'n-netîce Hazret-i Osman ile Hazret-i Ali radiyallâhu anhumâdan teberrî i'tikâdî bir esas olmuş idi. Mezheb-i Harûriyye'de üç esas vardı:

- 1- Günâh-ı kebîr-i irtikâb küfürdür.
- 2- Hakemeyne razî olanlardan, Osmân ile Ali radiyallâhu anhumâdan teberrî lazımdır.
- 3- İmâm-ı câire hurûc-ı bi's-seyf.

İbâziyye'nin zuhuru: Harûriyye birtakım kollara ayrılmış idi. En evvel zuhur eden şu'be (Muhakkime-i Ülä) şu'besidir. Muhakkime-i Ülä, Hazret-i Osman ile Ali radiyallâhu anhumâyı, ashâb-ı Cemel ve Sıffîni, hakemeyne razî olanları, günahkâr olanları tekfîr eder; muhâlifin olan Müslimîni tekfîr eder ise de onlara müşrik demez, mezheplerine muvafık olan kâ'idîni, yani zaaf ve sâireden nâşî kendileriyle berâber bulunmayanları tekfîr etmez, nasb-ı imâmı vacip görmez, i'tikatlarınca karşı olsun-olmasın nasb olunup beyne'n-nâs icrâ-yı adâlet, Kitap ve Sünnet evâmirine tatbikan idâre-i hükûmet eden zât imamdır. İmam, sîretini bozarsa ona karşı hurûc vacip olur.¹² Daha sonra zuhur eden (Ezârika) pek şiddet göstermiş, en nihâyet İbâziyye şu'besi zuhur etmiştir.

Asr-ı sâni-i hicriyyede hulefâ-i Emeviyyenin nihayeti olan Mervân b. Muhammed zamanında hurûc eden (Abdullah b. İbâz)'ın etbâ'î olan İbâziyye mezhebi, Ehl-i Sünnet'e en yakınıdır. İbâziyye veya ale'l-ittikâd Harûriyye ile Şam'da zuhur eden Nâsibe'yi karıştırmamalıdır. Nâsibe,¹³ Ali radiyallâhu anhu kadh edenlerdir. Hazret-i Ali ve âl-i Ali'yi ezâ eyleyenlerdir. Şî'a-i Osmân radiyallâhu anhdır. Tamamıyla Şî'a'ya mukabildir. İbâziyye hem Osmân, hem Ali radiyallâhu anhumâdan müteberrîdir. Yalnız Ebûbekir es-Sıddîk ile Ömer el-Fâruk radiyallâhu anhumâya tevellî eder. Nâsıba, Hazret-i Ali radiyallahu anhu tekfîr etmez, yalnız tefsîk eder. Hazret-i Osmân'ı emme-i adlden addeder. Harûriyye her ikisinin de tekfîr eder.

37. Nüşadan Mâ ba'd

İbâziyye Mezhebi- İbâziyye'nin zikrolunan üç esastan mâ a'dâ husûsâtta fırak-ı sâire ile iştirâkî vardır. İbâziyye, zâhiren ve bâtınan müslimdir. Ondaki bid'at,

¹¹ Bilgi için bkz. Fığlalı, E. Ruhi (1975). Hâricîliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. c. XX, s. 219-247

¹² Hâricîlik, Ehl-i Sünnet, Şî'a ve Mu'tezile'nin yanısıra kaynaklarda görüş ve uygulamalarından en çok bahsedilen itikadî mezheplerden biridir. İman-amel ilişkisi, büyük günah-ıman ilişkisi üzerinde ortaya çıkan ilk nazariyeyi Hâricîler ortaya atmıştır. Bkz. Teber, Hatice (2015). Kur'ân Tefsirinde Belâgat: Şiirle İstîshâd -Hâricî Tefsir Geleneği Örneği. *İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı*. İstanbul: İSAV Yayınları, s. 289-296

ma'ânî-i kitâbı ma'rifet husûsunda cehilden nâşîdir. İbâziyye'nin ayrı bir fihri vardır, bununla fikh-ı İslâmî sekize bâliğ olur.

İbâziyye'ye ait esâsât bervech-i âti beyân olunur.

- 1- Kitâp, Sünnet, İcmâ', Hücet-i şer'iyyedir. Kıyâs bâtıldır. İmâmiyye de İbâziyye gibi kıyası inkâr eder.
- 2- Evliyâullâh'a tevellî, a'dâullahtan teberrî lâzımdır, teberrînin eşhâsta sübûtu lâzımdır.
- 3- Emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i ani'l-münkerde bulunan e'imme-i adl Ebûbekir es-Sıddık, Ömer el-Fâruk, Abdullah el-Kindî, Celendî b. Mes'ûd, İz'an b. Kays b. İzân gibi gibi zevâttır.
- 4- E'imme-i dîn-i Muhakkime-i Ülä, sonu Abdullah b. İbâz'dır. Ebû's-Şa'sâde emimme-i dindir. Mezhepteki imâmeyn Ebû Yûsuf Muhammed b. Sa'id el-Kelâmî ile İbn Birke'dir.
- 5- Muhâlif olan ehl-i kible kâfirdir fakat müşrik değildir. Münâhakeleri câizdir, muvâreseleri helaldir. İbâziyye aleyhine şehâdetleri de câizdir. Muhâlifini sırran katl ve seby (esir almak) haramdır. Ancak nasb-ı kitâl ve ikâme-i hüccetten sonra katli ve sebyi helaldir.
- 6- Dâr-ı muhâlifin-i ehl-i kible dâr-ı tevhiiddir. Fakat mu'asker-i (ordugâh) sultân dâr-ı bağyidir.
- 7- Mürtekib-i kebîre muvâhiddir, fakat Mü'min değildir küfr-i ni'metle kâfirdir, küfr-i millet ile kâfir değildir.
- 8- Sağâ'iri Cenâb-ı Hak affeder. Fakat kebâ'ir, ancak tevbe ile afvolunur.
- 9- Tевbe ile günahlar zâil olur, ancak yapmaya azm, haksız olarak alınan bir hakkı redd şarttır.
- 10- Evâmîr-i Kur'âniye ğayr-ı Müslime de şamildir, yalnız Müslime hâs değildir.
- 11- İttilâ' kastıyla nâsın bilmesi âr olan husûsâtından suâl demek olan tecessüs, gıybet gibidir. Yalnız tazallüm-ı hâl eden, Müslimîni şerlerden tahzîr eden, müftî bih berâ-yı istiftâ mürâcaat eden, bir emr-i münkeri tağayyur husûsunda isti'âne eden, hakkını izhâr eden gıybet etmiş olmaz. Gayr-ı müslime bir kadını kazif de haddi muciptir.
- 12- Kebâir-i erba'a-i kalbiyye şunlardır: Kibir, ucb, haset, ribâ, Kibir, nâsı ihtikâr, nefsini isti'zâm, hakkı red ve def'dir.
Ucb: Ni'meti ista'zâm ile Allah'tan olduğuna nazar etmemektir.
Ni'metin Allah'tan olduğuna nazar, ucb değildir.
Haset: Bilâ hak başkasının ni'metininin zevâlini temennidir.
Ribâ: Şirk-i aşğardır. Bundan başka küfr-i ni'mete azim de kebâir-i kalbiyyedendir.
- 13- Rü'yet, ef'âl-i ibâd, istitâ'at, Kelâmullah gibi mesâilde fırak-ı sâire ile iştirâk vardır. Netekim, rü'yet mesâilinde Mu'tezile ile, ef'âl-i ibâd mesâilinde Ehl-i Sünnet ile berâberdir.
- 14- Hatâ, nisyân, vesvese tehlike zamanında takiyye ma'fûdur. Takiyye bâtinînin hilâfını izhâr etmektir.
- 15- İbâziyye fırak-ı İslâmiyye içinde sıdk ile ma'rûftur. En doğru söyleyen, mesleğine, ahlâkına, sözüne en ziyâde dikkat eden firkadır. Buna mebnî İbâziyye içinde melâhide gizlenememiştir.

Müslümânlar arasında sıkı bir tazâmun kabul ederler. Fakat o emr-i İllâhîyi nakz eden, o haktan mahrum olur, ondan berâ'at vacip olur, meğer ki, şart-ı mucibince tevbekâr ola.

(Mâ ba'd)

İbâziyye Kolları

İbâziyye birtakım kollara ayrılmıştır. Bunlardan Basra'lı (Yezîd b. Ebî Enîse)nin etbâ'ına (Yezidiyye) derler.¹⁴ Yezîd, İbâzî iken ber vech-i âtî i'tikâdâtı ilâve etmiş idi.

- 1- Ahir zamanda şerî'at-ı İslâmiyye mensûh olacaktır.
- 2- Acemden birisi gelecek, ona semâdan kitâp nâzil olacak, Kur'ân'daki sâbi'e, O nebinin ümmeti olacaktır.
- 3- Zünûb-ı sağîre ve kebîre şirktir.
- 4- Hazret-i Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm'ın nübüvvetini ikrâr eden, dinine girmese de Mümindir.
- 5- Ellerindeki kitaba göre salât ve savm vacip değildir; lâzım olan tahâret ve safâ-ı bâldır (akıl sağlığı); İblîs, Melek-i Tâvûs'tur; muhâliflerin emvâli helaldir.

İbâziyye, Şerî'ata zâhîren ve bâtınan mütemessiktir. Hiçbir veçhile mu'âne-i Rasûl kastetmez, maksadı Hakk'a ma'tûftur. Kur'ân-ı Kerim'e o derece mütemessiktir ki; Kur'ân'a muhalefeti, velev ki, vücûb ve tahrîmi i'tikâd ederek günâhkâr olsun; yine küfür addeder. Allah'ın inzâl ettiği şey ile hükmetmediler, diye Hazret-i Osman ile Hazret-i Ali'den müteberrî oluyorlar. Şerî'at-ı İslâmiyye'nin neshini hatıra getirmezler, hâtıra getirmeği de kebîre addederler. Nübüvvet-i Muhammediyyeyi ikrâr edene değil, bir ve takvâ olmayana bile Mûmin demezler. Salât ve savmı iskât edenini değil, târikî bile îmândan çıkarırlar. Kitâp ve Sünnet, icmâ' haricinde hiçbir şeyi kabul etmezler. Günâh, sâhibini işrâka kadar göndermez. Yezidiyye mezhebi İbâziyye'nin ğuluvvudur. İbâziyye'nin, imâmın ta'yini hususlarında ihtilâf dolayısıyla, başka kolları da vardır.

Bütün İbâziyye kolları Yezidiyye'den müteberrî olup demlerini, mallarını istihlâl ederler. El-yevm İbâziyye'nin maksatları ancak adl ile icrâ-yı ahkâmıdır. Bu husûsta kendileriyle beraber olanları tevellî ederler. Mezheplerini ilzâm eylerler, cebren iltizâm ettirmek isterler.

¹⁴ Yezîdilik, ismi ve menşei hakkında çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü bir fırkadır. Bilgi için bkz. FıĒlalı, E. Ruhi (2008). *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s. 501-521.

Sonuç ve Değerlendirme

İzmirli İsmail Hakkı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bilgi birikimi, entelektüel düzeyi, ifa ettiği görevler ve yazdığı eserlerle iz bırakan bilginlerden biridir. Yaşadığı dönemin şartları ve imkanları gereği o, gördüğü hem medrese hem de mektep tedrisatının sağladığı yetkinlikle felsefenin yanısıra dinî ilimlerin hemen hemen her dalında eser telif etmiştir. Ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde de ilmî makaleler yayınlamıştır. En önemli eseri ise *Yeni İlm-i Kelam* başlıklı kitabıdır. Bir mukaddime ve iki bölümden oluşacak şekilde planlanan fakat tarihî arka plan, epistemolojik ve kavramsal açıklamaları ihtiva eden giriş kısmı ile ulûhiyyet konularına tahsis edilen ilk bölümü yazılabilmiş, ikinci bölüm ile sonuç kısmı telif edilememiş olmasına rağmen adı geçen eser, Kelam ilminin tarihî seyrinde yeni bir döneme isim olmuştur.

Kelam ilminin mevcut felsefî ekolleri dikkate alarak şekillenmesi gerektiğini düşünen İzmirli, *Yeni İlm-i Kelam* isimli eserinde tarihte iz bırakan mezhep ve fırkalar hakkında kısaca bilgi verdikten sonra günümüzde mevcut ekolleri de tanıtmaya çalışmıştır. Kelam ilminin gayesini, iman akidelerini aklı delilleriyle ortaya koyup bid'at fırkaları reddetmek, şeklinde ifade eden İzmirli açısından bu ilimle iştigal edenler, teşekkül süreçleri, akideleri, siyasal tutumları ve tarihî seyirleri açısından fırkalar ile düşünce akımlarını iyi tanıyıp topluma da tanıtılmaları gerekmektedir. *Yeni İlm-i Kelam* isimli eserinde İzmirli, fırka ve mezheplere dair bilgiler de vermiş, bu arada İbâdiyye Fırkası'na da birkaç cümle ile temas etmiştir. İbâdiyye Fırkası hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi içeren ve *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*'nin otuz yedi, otuz dokuz ve kırkinci sayılarında üç parça halinde yayımlanan "Fırak-ı Mevcûde-i İslâmiyyeden: İbâdiyye Fırkası" başlıklı makalesinde İzmirli, günümüzde varlığını sürdüren İbâdiyye hakkında bilgi vermeden önce Hâriciler ya da Harûriyye'nin ortaya çıkışını tasvirî bir yöntemle açıkladıktan sonra onların itikadî ve fikhî esaslarının yanında siyasî tutumlarını da kapsayacak şekilde din anlayışlarını, diğer mezheplerle de karşılaştırarak dikkat çekici bir şekilde ortaya koymuştur. Hâricilerin mümeyyiz vasıflarının Kur'ân'a zahiren sıkı sıkıya bağlılık ve muhalifleri tekfir etmek olduğuna dikkat çeken İzmirli, bu tutumlarından dolayı onların kendi aralarında da sürekli ayrılığa düştüklerini ifade etmiş, neticede söz konusu katı ve dışlayıcı tutumu terk ederek daha makul bir tavır benimseyen İbâdiyye'nin günümüze kadar yaşadığını vurgulamıştır.

Müellif makalesinde, İslam tarihinde ortaya çıkan fırka ve mezhepleri klasik dönem İslam Mezhepleri Tarihi yazarlarının yaptığı gibi 73 fırka rivayetini esas alarak bir tasnif usulüne girmeksizin, incelenen fırka ya da mezhebi isim problemi üzerinden başlatan çağdaş bir yaklaşımla ele almıştır. İzmirli, İslam Mezhepleri Tarihinde zümreleşmeleri ifade eden fırka kavramından hareketle İbâdiyye'yi ait olduğu zaman ve mekânı dikkate alarak açıklamış, mezhebin görüşlerini ve o görüşleri ortaya çıkaran siyasî hadiseleri bu kısa makalesinde ifade etmiştir.

Hız. Peygamber'in irtihalinden sonra ilk dönem İslâm toplumunda ortaya çıkan dinî ve siyasî ayrılıkları sosyal ve beşerî faktörleri hesaba katmamak olayların tahlilini ve tarihî süreci aydınlatmakta yetersiz kalacaktır. İzmirli İsmail Hakkı, kendi döneminde hâkim olan bakış açısı ve telif anlayışının çok üzerinde bir tarihsel perspektif içerisinde olayları ve olguları değerlendirmiş, sonraki nesillerin dikkate alabileceği akademik bir bakış açısını miras bırakmıştır.

Kaynakça

- Abdülhamid, İrfan (1984). *Dirasât fi'l-Fırak ve'l-Akâidü'l- İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Akman, Durmuş (2014). *Haricî Fırkalarından Necedât'ın Doğuşu ve Başlıca Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Bağdâdî, Abdulkâhir b. Tahir (1948). *el-Fark Beyne'l-Fırak*. thk. Muhammed Zâhid b. el-Hasan el-Kevserî. Kahire: Matba'atü'l-Maârif.
- Baloğlu, A. Bülent (1996). İsmail Hakkı İzmirli'nin Yeni İlmî Kelam Anlayışı. *İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu, 24-25 Kasım 1995*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 93-108.
- Belâzurî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ (1996). *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk. S. Zekkâr-R. Zirikli. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Büyükkara, M. Ali (2005). Bir Bilim Dalı Olarak İslâm Mezhepleri Tarihi ile İlgili Metodolojik Problemler. *İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes'elesi I*. İstanbul: Ensar Yayınları, s. 441-491.
- Çetinkaya, B. Ali (2017). İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Çağdaş İslam Düşünürleri*. ed. Kemal Sözen-Ali Kürşat Turgut-Sabri Yılmaz. İstanbul: Divan Kitap, s. 93-127.
- Dalkılıç, Mehmet (2009). Sufriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XXXVII, s. 472-473).
- Demirci, Mehmet (1989). Ahsâî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. II, ss. 177-178).
- Eş'arî, Ebü'l-Hasen (1950). *Makâlâtü'l İslâmiyyîn ve İhtilâfû'l-Musallîn*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye.
- Fığlalı, E. Ruhi (1975). Hâriciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. c. XX, s. 219-247.
- Fığlalı, E. Ruhi (1978). Hâricilerin Doğuşu ve Fırkalara Ayrılışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXII, s. 245-275.
- Fığlalı, E. Ruhi (1985). İslam Mezhepleri Tarihi Araştırmalarında Karşılaşılan Bazı Problemler. *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu, Tebliğler ve Müzakereler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Fığlalı, E. Ruhi (1991). Bahâilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. IV, ss. 464-468).
- Fığlalı, E. Ruhi (1997). Hâriciler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XVI, ss. 169-175).
- Fığlalı, E. Ruhi (2008). *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Hizmetli, Sabri (1996). İzmirli İsmail Hakkı'nın İlmî Şahsiyeti. *İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu, 24-25 Kasım 1995*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 1-25.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed (2000). *Târîhu İbn Haldun, Kitâbü'l-İber ve Divânü'l-Mübtede ve'l-Haber fi Eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Asarahum min Zevi's-Sultâni'l-Ekber*. thk. Halil Şehade, Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İzmirli, İsmail Hakkı (2013). *Yeni İlmî Kelam*. sad. Sabri Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kahraman, Alim (2003). Mahfil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XXVII, ss. 333-334).

- Minkarî, Nasır b. Müzâhim (1990). *Vak'atu Siffîn*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-Ceyl.
- Onat, Hasan (2003). *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Onat, Hasan (2003). Türkiye'de İslam Mezhepleri Tarihi'nin Gelişim Sürecinde Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı'nın Yeri. *Ethem Ruhi Fığlalı'ya Armağan*. Ankara: Vadi Yayınları, s. 236-254
- Öz, Mustafa (2006). Necde b. Âmir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XXXII, ss. 484-485).
- Öz, Mustafa (2010). Şeyhiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XXXIX, ss. 84-86).
- Öz, A. Gül (2018). *Harici Fırkalardan Acârîde'nin Doğuşu ve Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (1968). *el-Milel ve'n-Nihal*. thk. Abdülazîz Muhammed Vekil. Kahire: Müessesetü'l-Halebî.
- Taşğın, Ahmet (2013). Yezidiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XLIII, ss. 525-527).
- Teber, Hatice (2014a). *Haricî-İbâdî Tefsir Geleneği Hüd b. Muhakkem el-Huvvârî ve Tefsîri*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Teber, Hatice (2014b). Gelenekte Nahvî ve Lügavî Tefsir: Tefsîru Kitâbillâhî'l-Azîz Örneği. *Çukurova Üniveristesesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XIV/1, s. 291-306.
- Teber, Hatice (2015). Kur'ân Tefsirinde Belâgat: Şiirle İstişâd -Hâricî Tefsir Geleneği Örneği. *İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı*. İstanbul: İSAV Yayınları, s. 289-296
- Üzüm, İlyas (2009). Siffin Savaşı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (c. XXXVII, ss. 108-109).
- Watt, W. Montgomery (1981). *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. çev. E. Ruhi Fığlalı. Ankara: Umran Yayınları.
- Yıldız, Harun (1999). *Din Siyaset İdeoloji: Haricilik Düşüncesinin Doğuşu*. Samsun: Sidre Yayınları.
- Zirikli, Hayreddin (1976). *el-A'lâm Kamusu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ*. Beyrut.

EKLER

EK-1 *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*, İstanbul 1341 (1923), c. IV, sayı: 37, ss. 6-7.

اداره خانہ سی : دارالفنون
تاریخیندہ کاتب حسن پاشا
مدرسہ سی داخلہ دور

صہ کر توزیہ :
باب عالی جادہ ستندہ (اتحاد
تجارت) کتب خانہ سی

آبوتہ بدلی :
سہ لکی ۱۰۰۰ غروش
آلی آبی ۹۰۰

آبوتہ قیدی معاملہ سی مرستہ تک برقی
دائیکتیرہ آلی آبتدن امتیازاً اجرا اولونور

دینی ، علمی ، ادبی ، اجتماعی و شہری

مخفیل
۱۳۳۸

مجموعہ اسلامیہ سی

صاحب ، مدیری ، عہدوی :

اسلامک نغمہ خادم مقالات
مع التشریح قبول و نشر اولونور

پازانک شخصیت نکل ، پازیندہ امین
نظریتہ آلیتیر .

کن بازناردن شایان قبول کورولنار
تاریخ سیراسیہ دوچ ایملیر .

کوندریلہ چاک آثار ، اولونور ناالی
و مختصریہ پازیش ، اولمالیدر .

عدد	جلد	ذی القعدہ	فی : غروش
۳۷	۴	۱۳۴۱	۱۰

تاریخ

عدد : ۳۷	محتل	۶
<p>متعهدیلر ظهور ایتدی. الیوم حنده بر (مهديه) فرقهسی وارد. بوندن بشفه زول عیسی علیه السلامه اعتقاد طولایسیله هندده کی (احمدیه) فرقهسی (مسیح هند) نامیه اورته آیلان ، کندیسینی آخر زمانده زول ایدجک اولان حضرت عیسی طاینان (میرزا غلام احمد) طرفدن تأسیس اولونمشدر . [۱]</p>	<p>کوندومه مش اولسیدی خلقه مجرد عقلا ربه معرفتالاه واجب اولوردی (بیورمشلردر . شوحاله معرفت خالقدمه جهل عذر اولمادیکی اصول اعتقادیهده مجرد عقلک کفایتی حسیله بو خصوصه دائر اجتهاده خطاده شرعاً عذر صایلماز. آنک ایچون اصول مذکوردهه خطانک کفر ویا ضلالت اولدینشده علما اتفاق ایتشلردر . مابعدی وار</p>	<p>اسکلیل محمد عاطف</p>
<p>۳— حروریلر (۲) ویا خارچیلردن الیوم ایاضیه قوی موجوددر. ایاضیه نیک قفهی، علماسی، قفهای مجتهدلری، کتب مدونه لری وارد. ایاضیه مذهبی زنگبارک مذهب رسمیسیدر . حمازده (بیاضیه) ، افرقاده بشفی مذهب دینلان مذهب بود. شمالی افرقاده حروریه دن (صقریه) قولک جزیره الریده (نجات عازده) قولک بولدق لری ده مرویدر . ایاضیه دن متولد برده (بزیدیه) فرقهسی وارد وکه موصل حوالینده ساکندر . فقط ایاضیه نیک نایله سندندر .</p>	<p>فرق موجوده اسلامیه دن :</p>	<p>ایاضیه فرقهسی</p>
<p>حروریه نیک ظهوری — حضرت علی کرم الله وجهه زماننده ظهور ایدن صفین حربی مناسبتی ایل حکمین مسئلهسی تحمیت ایتش ایدی . حضرت علی نیک عسا کرندن برقصی آکا راضی اولمیرق ه لاحکم الاله ورسوله ه دیرک جناب مرتضایه قارش کتشلر ایدی . بویه چه ایلک دفعه اوله رق عالم اسلامده قرقه و اختلاف وقوع بولدی . نهران عماریه سنده اهزام کلی ایله منہزم اولان خارچیلرک بقیه السیونی اطرافه قاچهرق کندولریته طرفدار بولمشلر ایدی . خارچیلر نفسلری فدا [۱] بو مذهب کتابلردن بری حنده مجموعه نیک بولسغه سنده معلومات وارد . [۲] حضرت علیه خروج ایتکارندن طولای کندولریته خارسی دیندیک کی (حرورا) دینلان علمده طولاندلردن کندولریته حروریهده دینس ایدی .</p>	<p>(۲۰ نمی سنه دن مابعد) عراقده کی (اصولی) انا عشریه نیک اصول قفه علماسی ، اخباریه) ده محدثینی دیکلدره . انا عشریه دن (شیخ احمد الاحسانی) نیک تأسیس ایتدیکی (شیخی) ، (کاظم الرشتی) نیک تأسیس ایتدیکی (کتفیه) ویا (رشتیه) مذهب لری متصوفه انا عشریه دندر . (میرزا علی) نیک تأسیس ایتدیکی (بابیه) مذهبی شیخی وکتفیه دن متولددر . بادن صوکره بابیه ، (خالصه) ، (قرنیه) ، (ازلیه) ، (بهائیه) ناملریله دوت قوله ایرلش ایدی . (بهائیه مذهبی) ، ازلیه رئیس (میرزا عباس) ک برادی (میرزا علی بها) طرفدن وضع اولونمشدر . کرک بابیه نیک ، کرک بهائیه نیک قرآن مینه بدل برر کتابلری وارد . انبایلیه فی الاصل امامیه دن ایکن برجوق دالقره ، بوداقره ایرلش ایدی . (قرامطه ، مبارکیه) ، (مهديه) ، (باطنیه) ، (سبیه) ، (صباحیه) ، (مستطبه) قولری اسبابیلیدن منشعب ایدی . ایچلرنده احکام شریعت معتقد اولانلر بولدیک کی احکام شریعتی ابطال ایدلنرده وارد . مهدی منتظر اعتقادی طولایسیله عالم اسلامده شرقده ، غریبه بر طاقم مهیدیلر ویا</p>	<p>(۲۰ نمی سنه دن مابعد)</p>

موافق اولان قاعدتی ، یعنی ضعف و سائردن ناشی کندیلرله برابر بولونیلرلی تکفیر ایتمز ، نصب امامی واجب کورمز ، اعتقادلرنجه قرشی اولسون ، اولسون نصب اولوب بین الناس اجرای عدالت ، کتاب و سنت اوامرینه قطعاً اداره حکومت ایدن ذات امامدر . امام ، سیرتی بوزارسه اوکا قارشی خروج واجب اولور . دها صورکه ظهور ایدن (ازارقه) یک شدت کوسترمتش ، انک نهایت اباضیه شعبه سی ظهور ایتمشدر .

عصر ثانی هجریده خلفاء امویه نیک نهایت اولان مروان بن محمد زماننده خروج ایدن (عبدالله بن اباض) ک اتباعی اولان اباضیه مذهبی ، اهل سنه انک یقینی در . اباضیه ویا علی الاطلاق حروریه ایله شامده ظهور ایدن ناصبه یی قاریشدر ماملیدر . ناصبه ، علی رضی الله عنیه قدح ایدنلدر ، حضرت علی وآل علی یی ایذا ایلمانلدر ؛ شیعه عثمان (رضی الله عنه) در . تمامیه شیعه یه مقابلدر . اباضیه هم عثمان ، هم علی رضی الله عنیه ایدن متبری در . یالکز ابوبکر الصدیق ایله عمر الفاروقی (رضی الله عنهما) تولی ایدر . ناصبه ، حضرت علی رضی الله عنیه تکفیر ایتمز ، یالکز تفسیق ایدر . حضرت عثمانی ائمه عدلین عد ایدر . حروریه هر ایکسینده تکفیر ایدر .

مابعدی وار از میرک اسماعیل مفتی

احمدیه مذهبی کتابلرندن بری

قارئین کرامک خاطر قشایدوکه محفلک ۲۹ ، ۳۱ ، ۳۲ نجی نسخه لرنده (احمدیه حرکانی حقتده بعضی نوطلر) عنوانلی بر مقاله مندرج ایدی . امیر مسمود یک طرفندن یازیلان بو مقاله ده ، هندوستانک پنجاب خطه سنده کی (قادیان) بلده سندن ظهور ایتمش اولان (میرزا غلام احمد) ک مسیح

ایتمکندن طولانی کندولرلی «شرائفاً کارانه» لقبی ایله تلیب ایتدیله .

حروریه نیک مقصدلری قرآن کریمه معارضه ایتمک دکل ، بلکه ظاهراً وباطناً قرآن کریمه اتباع ایدی . شو قدرکه «مقری» اولوب قیه اولمدقلرندن آیات قرآنیه دن آیات قرآنیه نیک دلالت ایتمدیکی مننایی آکلایورلر ایدی . فقه بیامکسزین آیت وحدیت ایله استیباط احکامه قائلشمق خطای فاحشه مؤدی اولور ایدی . بوندن طولانی حروریه انک اوفقی بر حادثه دقایق فتوایی بیسله مدکلرندن یکدیکلرلی ییله تکفیر قدر وادیرلر ایدی . حروریه ، کندی دارلرلی دار ایمان و هجرت ، مخالفلرینک دارلرلی دار حرب عد ایتمکله جماعت ایله ، دار ایله دیگر مسلمینک دارلرندن ، جماعتدن آیرلشلر ایدی . سفک دما ایله ، اخذ اموال ایله خروج بالینف ایله بین المسلمین فتاحداث ایتمشلر ایدی .

حروریه ، حکیمه راضی اولانلری تکفیر ایتمکله بالنتیجه حضرت عثمان ایله حضرت علی رضی الله عنهما دن تبری اعتقادی بر اساس اولمش ایدی . مذهب حروریه ده اوج اساس وارددر : ۱ - کناه کیری اذتکاب کفر در ، ۲ - حکیمه راضی اولانلردن ، عثمان ایله علی (رضی الله عنهما) دن تبری لازمدر . تبری هر طاعته تقدیم اولتور . ۳ - امام جائزه خروج بالینف .

اباضیه نیک ظهوری - حروریه بر طاقم قوللره آیرلش ایدی . انک اول ظهور ایدن شعبه (محکمه اولی) شعبه سیدر . محکمه اولی حضرت عثمان ایله علی رضی الله عنهما یی ، اصحاب جل وصفینی ، حکیمه راضی اولانلری ، کناهکار اولانلری تکفیر ایدر ، مخالفین اولان مسلمینی تکفیر ایدر ایسه ده آنلره مشرک دیمز ، مذهب لرینه

EK-2 *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*, İstanbul 1341 (1923), c. IV, sayı: 39, ss. 42-43.

اداره خانہ سی : دارالقنون
فارشیندہ کاش حسین پاشا
مدرسہ سی داخلہ در

مرکز نوزیبی :
باب عالی جادہ سندہ (اتحاد
تجارت) کتب خانہ سی

آبونہ بدلی :
سنہ لکی ۱۰۰ غروش
آئی آلیق ۵۰

آبونہ قیدی معاملہ سی ہر سنہ تک برنجی
وایکتبی آئی آلیق اعتباراً اجرا اولونور

دینی ، علمی ، ادبی ، اہلوائی

اسلامک نفعنہ خادم مقالات
مع التشرک قبول ونشر اولونور

یازانک شخصیتی دکل ، یازانک اہمیتی
نظردقہ آلیقیر .

کان یازاردن شایان قبول کورودار
تاریخ میراسیہ دوج ایدیلیر .

کرتدہ ریلہ جاک آثار ، اوقوناقلی
ومختصر جہ یازیشتر ، اولمالیدر .

صاحبی ، مدیری ، محرری :

۱۳۳۸

مجموعہ اسلامیسیتی

عدد	جلد	محرر	فی : غروش
۳۹	۴	۱۳۴۳	۵

اباضیه فرقه سی

۳۷ نحیی نسخه دن مایند

اباضیه مذهبی — اباضیه نك ذكر اولتان اوج اساسدن ماعدا خصوصاً فرك سائر ايله اشتراكی واردو . اباضیه، ظاهراً و باطناً مسلماندر . آنده کی بدعت معانی کتابی معرفت خصوصتده جهلدن ناشیدر . اباضیه نك آری برفقهی واردو ، بونکله فقه اسلامی سکره بالغ اولور . اباضیه یه عائد اساسات بروجه آتی بیان اولتور ۱ — کتاب ، سنت ، اجماع ، حجت شرعیه در . قیاس باطلدر .

امامیه ده اباضیه کی قیاسی انکار ایدر .

۲ — اولیاء اللهه توگی ، اعداء اللهدن تبری لازمدر ، تبری نك اشخاصده نیوقی لازمدر .

۳ — امر بالمعروف ، نهی عن المنکرده بولتان ائمه عدل ابوبکر الصدیق عمر الفاروق ، عبدالله . الکندی ، جاندی بن مسعود ، عمران بن قیس بن عمران کی کی ذواتدر .

۴ ائمه دین محکمه اولی ، سوکی عبدالله بن اباضدر . ابوالشناده ائمه دیندندر . مذعبده کی امامین

ابو سعید محمد بن سعید الکلامی ايله ابن برکدر ۵ — مخالف اولان اهل قبله کافردر ، فقط مشرک دکدر . منا کهلری جائزه موارته لری

حلالدر ، اباضیه علمیه شهادت لری ده جائزدر . مخالفینی سرآ قتل وسی (اسیر آلق) خرامدر . آنجیق نصب

قتال واقامه حجتدن سوکره قتل وسی حلالدر . ۶ — دار مخالفین اهل قبله دار توحیددر . فقط معسکر (اردوگاه) سلطان دارینی در .

مرتکب کییره موحددر ، فقط مؤمن دکدر کفر نعمته کافردر ، کفر ملت ايله کافر دکدر .

۸ — سفارتی جناب حق عفو ایدر . فقط کبائر آنجیق توبه ايله عفو اولتور .

قسمدندر . چونکه یقینات عقليه جهلندن اولدینی ایچون مسائل مذکورده نك نیوقی شرع شریفک ورودینه متوقفدر . بناء علیه انبیای عظام حضرانك کتیرمش اولدقلری احکام و حقائق دینی دن بهضلری عقل ايله مستقلا ادراک اولونورسه ده جهل سی معرفتده عقلک غیر کافی اولدینی نظاهر ایجتش اولور .

اساساً عقل بشر حد ذاتنده ضعیف ، عاجز وشوایب وهم ايله مدخلدار اولدیندن شبهات کتیره به معروض بولدینی و علی التفصیل جزئیات مصالحي معرفتدن قاصر و اکثر ناسه نظراً کلیات مصالحي

ادراکدن عاجز اولدینی ایچون هر خصوصجه شایان اعتماد اوله ماز . آنک ایچوندرکه خالق تعالی

حضرتلری انبیای کرامی ارسال ايله امور دینی و دنیویه لرنده ناسک محتاج اولدقلری احکام و حقائق

تبیخ و تلمیح ایدرک حقه ارشاد بیوره شلدر . علاوه اولوق اوزره شونی ده بیان ایدم که : عقل

صراط مستقیمه هدايته غیر کافیدر . چونکه عقل ، خطایات شارعی ، مصالح دین و دنیایی

معرفت ایچون آلت اولدیندن توفیق صمدانی به مظهر اولمادقجه حصول معرفت و هدايته کفایت

ایجتز . زیرا آلت حتم ذاتنده عاجز اولدینندن فاعلک معارضتی اولمادقجه مطلوب اولان فعلی وجوده

کتیرمز ، بناء علیه مکلفینه احکام شرعیینی ایجاب ، عبادی صراط مستقیمه هدايت ایلین عقل ذکل ،

آننجیق عقل واسطه سببه الله تعالی حضرتلریدر . آنک ایچون ارباب عقل و ذکادن عنایت السیه

وتوفیقات صمدانی دن محروم اولانلر مجرد عقللری و ذکالریه طریق حتی ، سبیل رشادی بوله میوب

ضلال و خسرانده قاهره قبحو و هلاک اولمش و اولوبورلر .

اسکایی

محمد عاطف

فقط او امر الہیہ فی تقض ایدن، اوحتدن محروم اولور، ائدن برائت واجب اولور، مکرکہ شرط موجبہ توبہ کار اوله [۷]

از میری اسماعیل مہنی

لسان تحصیلتک لزومی:

سطحی بر نظرله بیله باقیلسه کورولورکہ مخلوقات الہیہ، جنسآدک، نوعآده بربریتہ تمامیلہ بکزمہ من. حد وحصرتہ امکان تصور اولولونامایان بدایع کونیہ شکل، رنگ، رایحه، صوت و سائرہ اعتباریلہ یکدیگرئدن ایجه فرقیلدر.

فاطر مطلق حضرتلری، قدرت، کاملہ و معجزہ سنی کوسترمک ایچین اولمالی کہ فی تنساهی مبدعاتی، قابریقہ معمولاتی کی برقاچ قالب اوزمہ رینہ دوکوشمش، مصنوعاتک هر برنده آیری برکال خلقت کوسترمش. آفرینشی اکمل بولونان انسانلری ده یوز وسوز اعتباریلہ باشقه باشقه یاراتمش. داهای غریبی برلسان ایله قونوشان آدم وحوانک احفادی فی لغات مختلفه والسنة متشوعه ایله متکلم قیلمش، صور والسنة اختلافی کی حکمت جلیله سنی ده (ومن آياته خلق السموات والارض واختلاف اللسان والوانکم ان فی ذلك لآیات للعالمین) آیتله بیان بو یورمشدر. مهد بشریتدن آفاق مدینت ووحشته یاییلان وافرادیکن کترتی طولایسیله آنجاق ام و اقوام عنوان عمومیسیله صاییلان انسانلرک تقهیم حرامته واسطه اولان بو کونکی لسانلرک سکنز یوزی متجاوز بولوندیغنی بر برده کورمشدم. بومقدارک یوزده دو قسانی طرح ایدیلسه بیله حال حاضر انسانلریله آکلانمق ایسته ینلر ایچین بدی، سکنز [۶] مذاهب اسلامیه دن بحث ایدن مؤلین غریبه باضیه بی اسلامک «Puritains» می عد ایدرولر (۲) ننه کم بو خصوص بعض مؤلفات غریبه ده وارد

۹ — توبه ایله کناهلر زائل اولور، آتقیق یا عافیه عزم، حقمز اوله رق آلتان بر حق رد شرطدر.

۱۰ — اوامر قرآنیہ غیر مسلمده شاملدر، یالکز مسلمه خاص دکلدر.

۱۱ — اطلاع قصدیلہ ناسک بیلمسی عار اولان خصوصاً نندن سؤال دیمک اولان تجسس، غیبت کیره دز. یالکز نظم حال ایدن، مسلمینی شرتلندن تحذیر ایدن، مفتی به برای استفتا (۱) مراجعت ایدن، بر امر منکری تغییر خصوصتده استمانه ایدن، حقنی اظهار ایدن غیبت ایتش اولماز. غیر مسلمه بر قادی قذفده حدی موجبدر.

۱۲ — کبائر اربعه قلبیه شونلردر: کبر، عجب، حسد، ریا. کبر: نامی احتقار، تقسق استعظام، حق رد و دفعدر. عجب: نعمتی استعظام ایله الهدن اولدینته نظر ایتماکدر. نعمتک الهدن اولدینته نظر، عجب دکلدر. حسد: بلاحق بشقه سنک نعمتک ذوالتی نمی در. ریا: شرک اصغردر. بوندن بشقه کفر نعمته عزمده کبائر قایه دندر.

۱۳ — رؤیت، افعال عباد، استطاعت، کلام الله کی مسائله فرق سائرہ ایله اشتراک وارد. نته کم رؤیت مسائله منزه ایله افعال عباد مسائله اهل سنت ایله برابردر.

۱۴ — خطا، نسیان، وسوسه تهلک زماننده تقیه مفودر. تقیه باطنک خلافتی اظهار ایتکدر.

۱۵ — باضیه فرق اسلامیه ایچنده صدق ایله معروفدر، اک طوغری سویلیان، مسلکته، اخلاقه، سوزینه اک زیاده دقت ایدن فرقه در بوکا مینی باضیه ایچنده ملاحظه کیزله، ماشدر.

مسلمانلر ارده سنده صیتی بر قضا من قبول ایدرلر.

(۱) بکا فلان شویله، بوبله بادی بو پایده خلاص ایچون طریق ندر؟ کی.

EK-3 *Mahfil Mecmû'a-i İslâmiyyesi*, İstanbul 1341 (1923), c. IV, sayı: 40, ss. 55.

اداره خانہ سی : دارالقنونی
قارشینده کاش حسن پاشا
مدرسه سی داخلہ دور

دینی، علمی، ادبی، اجتماعی

اسلامک نفعنه خادم مقالات
مع التشریح قبول ونشر اولونور

پازانک شخصدی دکلا، یازینکده، هیج
نظردقه آلتیور .

مسکز توزیعی :
باب عالی جاده سنده (اتحاد
تجارت) کتبخانه سی

کلن یازیندن شایان قبول کورولنور
تاریخ سیراسیله دوچ ایدیلتیر .

آبونه بدلی :
سنه لکی ۱۰۰ غرون
آلتی آلتی ۵۰

کرنده دربله جک آئر ، اوتونانی
و مختصرجه یازیلش اولالیدر .

آبونه قیدی معاملہ سی هر بئنه تک برنجی
وایکتبی آلتی آلتی دن ایتبارا آیرا اولونور

صاحبی ، مدبری ، محرری :

مجموعه اسلامیه سی

عدد ۴۰ جلد ۴

صفر ۱۳۴۲ فی : غرون ۱۰

۱۳۳۸

۱۳۴۲

۱۰

۴

۴۰

۵۵	مخفل	عدد : ۴۰
<p>اباضیه شریعتی ظاهر آ و باطناً متمسکدر . هیچ بوجهه معاندت رسول قصادتیز ، مقصدی حقّه معطوفدر . قرآن کریمه اودرجه متمسکدرکه قرآنه مخالفتی ، ولوکه وجوب و تحریمی اعتقاد ایدرک کناهارک اولسون ، ینتکفر عد ایدر . اللهمک ازال ابتدئک شی ایله حکم اتجدیلر ذیه حضرت عنان ایله حضرت علیدن متبری اولیورلر . شریعت اسلامیته تک نسختی خاطره کتیرمزلر ، خاطره کتیرمکی ده کیره عد ایدرلر . نبوت محمدیه بی اقرار ایدنه دکل ، بر وقتی اولمیانه بیله مؤمن دینمزلر . صلاه و صومی اسقاط ایدنی دکل ، تارک بیله ایماندن جقار برلر . کتاب و سنت ، اجماع خارجهده هیچ برشی قبول ایتمزلر . کناه ، صاحبی اشراکه قدر کوندرمن . یزیدیه مذهبی اباضیه تک غلوی در . اباضیه تک ، امامک قمینی خصوصاً ختلاف طولاییده ، بشقه قوللری ده واردو [۱]</p>	<p>ایتمکه منحصر و متعین درلر . نصوص مزبورته حکمی ایسه متعین الاراده بولان معنائک وجوب تصدیقی و منکریتک کافر اولمیدرکه اشبو صفتی حائر نصوص ایجریسته خلافته دلیل عقلی قاطع قائم اولمش هیچ بر نص یوقدر . ایکنجه قسم . که متواتر ظاهر المناددر . کندیلرندن تبادر ایدن معنای ظاهر دن باشقه ولو بعد اولسه بیله بر معنای حلی احتمالی بولونان نصوص متواتره درکه بونلرک شرعاً حکمی متبادر اولان معنائک وجوب تصدیقی و شاید اومعنائک تقیضنه قائم بر دلیل قاطع عقلی بولورسه تاوللریتک جائز اولماسیدرکه شو صورتله آرالرنده بر توفیق بولی آجامش اولور . بر غمهی جودت</p>	
<p>بتون اباضیه قوللری یزیدیه دن متبری اولوب دملرشی ، ماللرشی استحلال ایدرلر . ایوم اباضیه تک بش میلیون قدر تابعی تخمین اولنه بیلیر . اباضیه تک مقصدلری ائحقی عدل ایله اجرای احکامدر ، بو خصوصنده کندیلر بیله برابر اولانلری تولی ایدرلر . مذهب لری الزام ایلرلر ، جبراً التزام ایتدیرمک ایترلر .</p>	<p>اباضیه فرقه سی (مابعد)</p>	
<p>از میرکی اسماعیل همی</p> <p>(۱) تلا حاشیه قولی عنده عبدالله بن اباضدن سوکره امام حارث بن مزید الااضی در ، استطاعت فعل ایله برابردر . دیگر قواره کوره استطاعت فاندن اولدرکه اهل سنت مذهبه موافقدر . حفصیه عنده ابن اباضدن سوکره امام حفص بن مئدام در . شرک ایله ایمان آرمسته معرفه الله وارددر . اللهم بیلان مشرک اولاز ، مؤمن اولقی ایچون معرفه الله دن سوکره رسول اکرمه ، جنت و ناره ایتمیق ، بوتون مهران ترک ائتمک لازمدر .</p>	<p>اباضیه قوللری — اباضیه بر طاقم قوللره آیرلشدیر . بونلردن بضرملی (یزیدین ابی ایسه) تک اتباعنه (یزیدیه) دیرلر . یزید ، اباضی ایکن بوجه آتی اعتقاداتی علاوه ائتمش ایدی .</p> <p>۱ — آخر زمانده شریعت اسلامیته منسوخ اوله جقدر .</p> <p>۲ — محمدن بر نبی کله جک ، آکا سبادن کتاب نازل اوله جتی ، قرآنده کی صابنه ، او نبی تک امتی اوله جقدر .</p> <p>۳ — ذنوب صغیره و کبیره شرکدر .</p> <p>۴ — حضرت محمد علیه الصلاة والسلامک نبوتی اقرار ایدن ، دینته کیرمه ده مؤمندر</p> <p>۵ — اللرنده کی کتابه کوره صلاه و صوم واجب دکدر ، لازم اولان طهارت و صفای بالدر ، ابلیس ملک طاووسدر ، مخالفلرک اموالی حلالدر .</p>	